

Informatie van de burgemeester

<u>Onderwerp:</u>	Onderzoek 'Joodse burgers in Diemen: onteigening en rechtsherstel'
Datum:	1 mei 2023
Portefeuillehouder:	E. Boog
Afdeling:	Bestuurs&Directieadvies

Aanleiding

In het Nederlandse verhaal over de oorlog werden de antisemitische maatregelen, deportaties van Joden en onteigeningen van hun vastgoed lange tijd vooral geassocieerd met de nazi's en hun bezettingsregime. Pas sinds het einde van de 20e eeuw zijn ze stap voor stap deel geworden van de eigen geschiedenis, als zwarte bladzijde van onrecht en ontrechting.

Afgelopen jaren stelde men ook steeds nadrukkelijker de vraag, welke al dan niet verwijtbare rol Nederlandse gemeenten hebben gespeeld bij de onteigeningen en het rechtsherstel. De uitgangssituatie en bestuurlijke keuzes tijdens de bezetting en bevrijding verschilden per gemeente. Daarom is systematisch archiefonderzoek nodig om de historische feiten te reconstrueren. Met de grote steden in de Randstad voorop hebben inmiddels tientallen gemeenten deskundige historici opdracht gegeven om de rol van hun gemeente in beeld te brengen.

Omdat we ook graag inzicht wilden hebben in de rol van de gemeente Diemen in deze kwestie is door burgemeester Boog aan Advies & Actualiteit, een team dat verbonden is aan de expertisegroep Politieke Geschiedenis van de Radboud Universiteit, gevraagd hier zorgvuldig onderzoek naar te doen. Dit heeft geleid tot het rapport van Charlotte Dommerholt en Wim van Meurs, 'Joodse burgers in Diemen: onteigening en rechtsherstel' (Nijmegen: Radboud Universiteit, Advies & Actualiteit, maart 2023). Over de uitkomsten in het rapport is op 25 april 2023 een gesprek gevoerd met de onderzoekers, waarbij ook dank is uitgesproken aan het onderzoeksteam.

Vragen in het onderzoek

De eerste vraag die in dit onderzoek beantwoord moest worden gaat over de onteigening van Joodse vastgoedeigenaren door de Duitse bezetter. We weten dat gemeenten in Nederland in praktische zin meegewerkt hebben aan de onteigening – van transport en opslag van inboedels tot betrokkenheid bij de verhuur van leegstaande panden. Van een aantal steden is bekend dat de gemeente een of meerdere Joodse panden gekocht heeft, direct of via een tussenhandelaar. Daarom is de eerste onderzoeksvraag; Heeft gemeente Diemen gebruikgemaakt van de ontrechting van haar Joodse burgers door onteigend vastgoed aan te kopen, terwijl zij wist waarom deze panden vaak tegen een lage prijs te koop aangeboden werden?

De tweede hoofdvraag gaat over het rechtsherstel na de bevrijding. We weten dat onteigende panden meestal zijn teruggegeven aan de rechtmatige eigenaar. Elke registratie van een verkooptransactie vermeldt onder andere het adres van het verkochte pand of panden, de 'verkoper' en de koper (beiden met adres). Daarnaast wordt de beheerder genoemd, de notaris, de verkoopdatum en de koopprijs. Van Amsterdam en Den Haag weten we dat ze naheffingen en boetes oplegden voor gemeentebelastingen op vastgoed of een erfpachtcanon, voor de tijd tussen het moment van onteigening en het herstel van eigenaarschap. Dat gebeurde zonder enig respect voor het bijzondere slachtofferschap van Joodse burgers. Heeft ook gemeente Diemen zulke naheffingen of boetes opgelegd aan Joodse huiseigenaren of hun nabestaanden, met name voor straatbelasting?

Deze twee vragen zijn beide concrete en formele vragen naar bestuurlijke keuzes. De handelingsruimte van de gemeente was beperkt, zowel binnen het onteigeningsbeleid van de bezetter als binnen het nationale beleid voor het rechtsherstel na de bevrijding. Minder concreet, maar niet minder wezenlijk is de derde onderzoeksvraag, die naar hoe de gemeente handelde ten opzichte van Joodse inwoners. Hoe gaf gemeente Diemen zich rekenschap van hun bijzondere slachtofferschap?

De bronnen geven op deze vraag geen volledig of representatief antwoord, maar bepaalde terugkerende patronen worden wel zichtbaar.

Conclusies

De belangrijkste conclusies van het onderzoek zijn:

Conclusies over onteigening en rechtsherstel

1. Gemeente Diemen kocht geen percelen of panden van Joodse eigenaren en heeft daartoe ook geen poging ondernomen. Voor 17 van de 19 percelen van de Diemense percelen (voornamelijk landbouwgronden) die de bezetter in beheer nam en verkocht heeft rechtsherstel plaatsgevonden. Voor de andere 2 percelen hebben de onderzoekers nagegaan waarom dat niet zo is. Voor het perceel Diemerkade 20 heeft wel een schadeloosstelling plaatsgevonden, en gemeente Diemen heeft de erfgenamen in het kader van wederopbouw een ander perceel aangeboden. Het is onduidelijk of zij zijn ingegaan op dit aanbod. Voor het andere perceel, Ouderkerkerlaan 75, is geen rechtsherstel aangevraagd. De koopsom bleef zo bij het NBI.

2. Voor zover de onderzoekers kunnen nagaan vanwege het beperkte bronmateriaal, heeft gemeente Diemen geen naheffingen van gemeentebelastingen gestuurd naar Joodse eigenaren of hun nabestaanden.

Conclusies over de bejegening van Joodse burgers in Diemen

Het archief bevat weinig materiaal om uitspraken te doen over de bejegening van Joodse inwoners, op de getroffen algemene maatregelen tegen Joodse burgers na. Maar die waren landelijk ingesteld en zeggen weinig specifiek over gemeente Diemen handelde tegenover haar Joodse inwoners.

1. Burgemeester De Geer van Oudegein was het persoonlijk niet eens met de Duitse verordeningen over Joden, maar hij probeerde deze ook geen halt toe te roepen.

2. In de notulen van B en W en de gemeenteraad staan geen verwijzingen naar de bijzondere behandeling van Joodse inwoners tijdens en na de oorlog. Niet door actieve medewerking aan de deportaties tijdens de bezetting, en ook niet door speciale regelingen of coulance voor teruggekeerden na de bevrijding.

3. De woningnood in Diemen was na de oorlog hoog, doordat een derde van de gemeente was gesloopt om plaats te maken voor een Duitse verdedigingslinie. Na de oorlog lag de aandacht van de gemeente voornamelijk bij de wederopbouw, en niet bij de gedeporteerde Joodse burgers en hun bijzondere slachtofferschap.

Bestuurlijke reactie burgemeester Erik Boog:

Ik dank de Radboud Universiteit voor het degelijke onderzoek. We vonden het belangrijk om dit onderzoek te laten doen. Veel te lang is er onvoldoende aandacht geweest voor de behandeling van Joodse burgers na de oorlog. Eerder was al duidelijk geworden dat in enkele steden in Nederland gemeentebesturen een verwijtbare rol hadden gespeeld door onteigend vastgoed aan te kopen of dat Joodse families naheffingen kregen van gemeentelijke belastingen, waardoor Joodse eigendommen alsnog verkocht moesten worden om schulden af te kunnen lossen.

Uit dit onderzoek blijkt dat er geen aanwijzingen zijn dat dit in Diemen ook gebeurd is. Rechtsherstel heeft waar mogelijk plaatsgevonden en er zijn geen naheffingen opgelegd. Daar zijn dan ook geen vervolgacties meer op nodig. Dat is natuurlijk goed om te constateren, maar het neemt niet weg dat ook in Diemen, net zoals in de meeste andere gemeenten, er weinig aandacht was voor het bijzondere slachtofferschap van de gedeporteerde Joden. Daarom is het zo belangrijk dat we nu wel die brede aandacht geven en blijven geven, aan wat de Joodse gemeenschap in en na de oorlog is overkomen. Daar levert dit onderzoek een bijdrage aan, maar het is belangrijk dat we hier op verschillende wijzen bij stilstaan. Dit deden wij al, bijvoorbeeld door het plaatsen van struikelstenen in Diemen en het adopteren van de namen van alle Diemense slachtoffers op het Nationaal Namenmonument. Maar we gaan dat uitbreiden, bijvoorbeeld door het realiseren van een lokaal holocaustmonument in combinatie met een educatief bewustwordingsprogramma. Dat doet recht aan het onvoorstelbare leed waar de Joodse gemeenschap mee is geconfronteerd, ook in Diemen.

Ter inzage in iBabs

Charlotte Dommerholt, Wim van Meurs, 'Joodse burgers in Diemen: onteigening en rechtsherstel' (Nijmegen: Radboud Universiteit, Advies & Actualiteit, maart 2023).

- EINDE -